

EKMELEDDİN İHSANOĞLU: BİYOGRAFİSİ, BİLİM TARİHİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE YAYINLARI*

Feza Günergun

Prof. Dr. Dr. h. c. Ekmeleddin İhsanoğlu, 1943 yılında Kahire'de doğmuştur. Orta tahsilini bu şehirde tamamladıktan sonra, 1966 yılında yine Kahire'deki Ain Shams Üniversitesi Fen Fakültesi'nden Fizik ve Kimya lisansları (B. Sc.) ile mezun olmuştur. 1966 -1970 yılları arasında bin yıllık el-Ezher (Kahire) Üniversitesi'nin yeni kurulan Mühendislik ve Fen fakültelerinde araştırma görevlisi olarak çalışmış ve yüksek lisansını Fen Fakültesi'nde organik kimya konusunda yaparak (M.Sc.) derecesini almıştır. Aynı zamanda Ain Shams Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde lektör olarak Türk Dili ve Edebiyatı dersleri vermiştir.

1970 yılında Türkiye'ye gelmiş ve 1970-75 yılları arasında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde asistan olarak görev yapmıştır. 1974 yılında, aynı fakültenin Organik Kimya Kürsüsü'nde, hocası Prof. Dr. Celâl Tüzün'ün yönetiminde "o- fenilen diaminin p-disüstitüe benziller ile kondensasyonu reaksiyonunun kinetik ve mekanizması" konulu doktorasını tamamlamış ve onunla birlikte Ankara Üniversitesi bünyesinde "Organik Kimya Araştırma Enstitüsü"nü kurmuştur. 1975-77 yılları arasında Exeter Üniversitesi'nde (İngiltere) araştırma görevlisi (Research Fellow) olarak çalışmıştır. 1978 yılında "Süstitüe metoksi-karbonil piridinyum iyonlarının hidroliz ve metoksikarbonil grubunun bazı aminlere transfer reaksiyonları" başlıklı tezi ile Organik Kimya Doçenti ünvanını almış, 1980 yılına kadar Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde ve Malatya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdürmüştür.

(*) Bu biyografide, E. İhsanoğlu'nun sadece bilim tarihi konusundaki çalışma ve katkıları ele alınmış, kendisinin bilim ve kimya konusundaki çalışmaları ile, Türk ve İslam kültürüne yaptığı hizmetler ve bu sahadaki çok yönlü faaliyetleri bu biyografinin dışında bırakılmıştır. Keza, bu yazıda verilen yayın listesinde de sadece bilim tarihi ile ilgili yayınlarına yer verilmiştir. Bu makalede köşeli parantez [ ] içinde geçen sayılar ekte verilen yayın listesindeki eser numaralarına tekabül etmektedir. Bu listenin hazırlanması sırasında kıymetli yardımlarını gördüğüm Sayın Abdullah Topaloğlu'na teşekkürlerimi sunarım. E. İhsanoğlu'nun Mısır'da bulunduğu yıllar (1943-1970) hakkında bkz. Beşir Ayvazoğlu, Bir Bilimadamının Romana Benzer Hayatı-Ekmeleddin İhsanoğlu, *Aksiyon*, yıl 1, sayı 30, 1-7 Temmuz 1995, s. 54.

Küçük yaştan itibaren dil, edebiyat ve kültür konularına büyük ilgisi olan E.İhsanoğlu, 1960'lı yıllardan itibaren Türk kültürü ve edebiyatı ile ilgili konularda neşriyat yapmaya başlamıştır. Ayrıca öğrenci olduğu 1962-66 yıllarında Kahire Milli Kütüphanesi'nde bir süre Osmanlıca yazma ve basma kitaplarının kataloglanmasında çalışmıştır.

Babasının kendisine küçük yaşta Osmanlı edebi metinlerini okutması ve ayrıca Arap dili ve edebiyatına olan yakın ilgisi, onun İslam dönemi bilim tarihi konusunda merakını uyandırmış ve Fen Fakültesi'nde iken Mısırlı botanikçi Prof. Dr. Abdülhalim Muntasır'ın bilim tarihi derslerini almıştır. Öğrencilik yıllarında İslam kültürüyle ilgili yapılan bir yarışmada, Endülüslü tabip ve cerrah Ebulkasım el-Zahravi üzerinde yaptığı araştırma ile ödül kazanmıştır. İhsanoğlu, fen eğitiminin değişik dal ve seviyelerinde, bir taraftan bilimin teorik ve uygulama yönünü tanıma imkânına sahip olduğu gibi, onun tarihi ile de sürekli meşgul olmuştur.

1980 yılında İslam Konferansı Teşkilatı'na bağlı olarak İstanbul'da kurulacak İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin (IRCICA) genel direktörlüğüne getirilerek, merkezin kuruluşu ile görevlendirilmiştir. Bu tarihe kadar organik kimya konusunda yoğunlaşmış olan çalışmaları, bu tarihten sonra farklı, ancak kendisinin hiç de yabancı olmadığı bir sahada, Türk ve İslam kültürü, tarihi, sanatı, bilimi üzerinde gelişecektir. Kendi ifadesiyle, "son Osmanlı muhitinin içinde doğmuş olması ve son Osmanlılar arasında büyümesi" diğer taraftan ilk gençlik yıllarını Türk ve İslam kültürünün önemli merkezlerinden biri olan Kahire'de geçirmiş olması, ona bu kültürün değişik yönlerini yakından ve derinlemesine tanıma fırsatını vermiştir. Diğer taraftan, Ain Shams Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kurucusu olan babasının ve baba dostu Şair Mehmet Akif'in hatıraları ile dolu olan edebiyat muhiti içinde büyümesi, kendisinin edebiyat ve sosyal bilimler konusunda olan ilgi ve vukufunun kaynağı olmuştur. 1964 yılından itibaren Kahire'deki edebiyat dergilerinde yayınlamaya başladığı edebi yazılar, bu ilginin ilk neticeleridir. Dolayısıyla 1980 yılı, kimya sahasından kültür ve sanat sahasına ani bir geçiş değil, İhsanoğlu'nun yıllardır içinde yaşadığı muhite, bir kültür müessesesinin yöneticisi olarak dönmesidir.

E. İhsanoğlu, IRCICA'nın kuruluşunu takiben, bu müessese içinde Türk ve İslam medeniyetinin çeşitli konuları yanında bilim tarihiyle ilgili araştırma ve çalışmalara da öncülük etmiştir. Bu çalışmaların hedefi, bilim tarihi çalışmalarına kaynak teşkil edecek temel eserleri hazırlamaktır. IRCICA'da, "İlim Tarihi -

Kaynaklar ve Araştırmalar Serisi" adı altında bir yayın dizisi tesis etmiş ve bu dizinin ilk kitabı olan "Türkiye Kütüphaneleri İslami Tıp Yazmaları (Arapça, Türkçe ve Farça) Kataloğu" onun editörlüğünde 1984 yılında yayınlanmıştır [1]. Daha sonraki yıllarda, aynı seri içinde, bilim tarihinin değişik konularına ait ve yine İhsanoğlu'nun editörlüğünde kitaplar yayınlanmıştır [2, 3, 5, 7, 9]. İhsanoğlu'nun IRCICA'da 1985 yılında başlattığı bir diğer bilim tarihi projesi, "Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi" adlı bio-bibliyografik projedir. Proje, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Cumhuriyet'e kadar geçen zaman dilimi içinde astronomi matematik, tıp, kimya, zooloji, botanik, askeri teknikler ve diğer konularda yazılmış eserleri ve müelliflerini konu almaktadır. Bu projenin ilk ürünü *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*'dir [62, 84].

Diğer taraftan, E. İhsanoğlu 1980 yılında İstanbul'a geldiğinde, gerek IRCICA'nın genel direktörü olarak, gerek bilim tarihine olan ilgi ve çalışmaları sebebiyle, daha önceden de tanıdığı Süheyl Ünver, Naşid Baylav, Turhan Baytop, Kâzım Çeçen gibi tıp, eczacılık ve teknoloji tarihinin seçkin isimleri ile yakın temas kurmuştur. İstanbul'da bilim ve teknoloji tarihiyle ilgili ilmi toplantılar yapılmasına ve uygun bir ortam mevcut olmasına rağmen, üniversitelerde bilim tarihi kürsülerinin bulunmaması dikkatini çekmiş ve bir bilim tarihi kürsüsü kurulması yolunda ilk temaslara başlamıştır. Bilim Tarihi Bölümü'nün kuruluş ve faaliyetini konu alan bu kitaptaki makalede etraflı olarak kaydedildiği gibi, İstanbul Üniversitesi Rektörü'ne ve YÖK Başkanı'na yaptığı tekliflerin kabul edilmesi üzerine, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi içinde Bilim Tarihi Anabilim Dalı 1984 yılında kurulmuş ve kendisi de başkanlığına getirilmiştir. Böylece, akademik bir disiplin olarak Bilim Tarihi, bazı ileri ülkelerin üniversitelerinde olduğu gibi İstanbul Üniversitesi'nde de müessese yapısına kavuşmuştur.

E. İhsanoğlu, bilim tarihi çalışmalarını bu tarihten sonra İstanbul Üniversitesi'nde ve IRCICA'da beraberce yürütmüştür. Başkanı olduğu Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nda 1985-86 yılından itibaren, lisans dersleri vermeye başlamış, 1988 yılında Doktora, 1989 yılında Yüksek Lisans programını başlatmıştır. Bugün, E. İhsanoğlu'nun dört yüksek lisans ve iki doktora öğrencisi tezlerini tamamlamış olup, iki doktora ve üç yüksek lisans öğrencisi halen tezleri üzerinde çalışmaktadır. Bilim Tarihi Anabilim Dalı, E. İhsanoğlu'nun teşebbüsleriyle ve YÖK'ün uygun görmesiyle 1989 yılında Bölüm haline dönüştürülmüştür. Türkiye'nin tek Bilim Tarihi Bölümü olan bu bölüm, İhsanoğlu'nun başkanlığında eğitim ve araştırma faaliyetini sürdürmektedir⁽¹⁾.

E. İhsanoğlu, 1989 yılı ilkbaharında, Türkiye'de bilim tarihi, özellikle Türk bilim tarihi konusunda araştırma yapacak, bu sahadaki çalışmaları teşvik edecek, destekleyecek, bilim adamlarının dikkatini Türk bilim tarihine çekecek, aralarında bilgi alışverişini sağlayacak ve Türk bilim mirasını koruyarak gelecek nesillere aktaracak bir cemiyet kurma gayesiyle çalışmaları başlatmıştır. İstanbul Üniversitesi'ne ve Ankara Üniversitesine mensup bilim tarihçileri yanında fizik, kimya, astronomi, tıp ve eczacılık tarihinde uzmanlaşmış Türk bilim adamlarının da katılımıyla 29 Haziran 1989'da Türk bilim tarihi Kurumu kurulmuştur. E. İhsanoğlu'nun halen başkanlığını yürütmekte olduğu ve Türkiye'deki bilim tarihçilerini bir çatı altında toplayan tek kurum olan Türk Bilim Tarihi Kurumu, aynı zamanda, Milletlerarası Bilim Tarihi ve Felsefesi Birliği (IUHPS) içinde Türkiye'yi temsil etmektedir⁽²⁾.

Türk Bilim Tarihi kurumunun kuruluşundan hemen sonra, Milletlerarası Bilim Tarihi ve Felsefesi Birliği (IUHPS)'nin 1-9 Ağustos 1989 tarihinde Hamburg-Münih'te düzenlediği XVIII. Milletlerarası Bilim Tarihi Kongresi'ne katılmış ve Türkiye'nin bu teşkilata üye olmasını sağlamıştır. Aynı toplantıda, bu teşkilatın içinde İslam bilim ve teknoloji tarihi ile ilgili komisyonun kurulmasında aktif rol oynamış ve bu komisyonun ismi konusunda çıkan tartışmaları sona erdiren ve farklı görüştekilerin oybirliği ile kabul ettiği "Commission for Science and Technology in Islamic Civilization" adını teklif ederek bu komisyonun isim babalığını yapmıştır. Daha sonra, 1993 yılında Zaragoza'da toplanan XIX. Milletlerarası Bilim Tarihi Kongresi sırasında, bu komisyonun başkan yardımcılığına seçilmiştir.

İhsanoğlu'nun bilim tarihi ile ilgili milletlerarası çalışmalarından birisi de 1989'de Paris'te toplanan "Colloque International d'Histoire des Sciences et de la Philosophie Arabes" sırasında, aralarında R. Rashed, Ch. E. Butterworth, A. Hasnaoui, J. Jolivet, D. King, M. Mohaghegh, R. Morelon, B. Musallam, B. Rosenfeld, G. Saliba, J. Samsó, G. Russel'in da bulunduğu İslam bilim tarihçileriyle beraber "Société Internationale d'Histoire des Sciences et de la Philosophie Arabes et Islamiques" adındaki cemiyetin kuruluşuna katılmasıdır. Kurulduğu günden itibaren, yöneticileri arasında bulunduğu bu cemiyetin münhasıran "Arap" bilimi ve felsefesi ile sınırlı olmaması ve bütün müslüman milletlerin değişik dillerdeki entellektüel mirasını kapsayacak şekilde isimlendirilmesi yine onun gayretinin eseri olmuştur.

İhsanoğlu'nun bilim tarihi sahasındaki araştırmalarının milletlerarası seviyede tanınması ve takdir görmesi, bu sahanın mümtaz şahsiyetlerinin üyesi bu-

lunduğu "Académie Internationale d'Histoire des Sciences"a 1995 yılında üye seçilmesiyle neticelenmiştir. Akademi, 1928 yılında Aldo Mieli'nin öncülüğünde Abel Rey, George Sarton, Henry E. Sigerist, Charles Singer, Karl Sudhoff, Lynn Thorndike gibi zamanın tanınmış bilim tarihçilerinin teşebbüs ve destekleriyle kurulmuştur. E. İhsanoğlu, 1938'de seçilen Süheyl Ünver ve 1957'de seçilen Aydın Sayılı'dan sonra Akademi'ye seçilen üçüncü Türk bilim tarihçisidir.

E. İhsanoğlu, 1991 yılında, İstanbul Üniversitesi bünyesinde, Türk bilim Tarihine ait belge ve malzemenin toplanacağı ve korunacağı bir müze ve arşiv kurulması fikrini ortaya atmış ve bu gaye ile başlattığı teşebbüsler neticesinde 1993 yılında Bilim Tarihi Müze ve Dokümantasyon Merkezi (BİMDOK) resmen kurulmuş ve kendisi bu merkezin müdürlüğüne getirilmiştir.

E. İhsanoğlu'nun onüç yıl gibi kısa bir zaman içinde (1980-93) Türkiye'de bilim tarihi konusunda eğitim veren, araştırma yapan, yayınlayan, araştırmacı yetiştiren ve Türk bilim tarihini milletlerarası platformda tanıtılmasına katkıda bulunan dört müessese kurması -kurucuları arasında bulunduğu Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Organik Kimya Araştırma Enstitüsü'nü ve İslam kültürü ile ilgili olan diğer müesseseleri bir tarafa bırakırsak- onun müessesesleşmeye verdiği önem ve inancının en bariz göstergesidir. Kendisi bir toplantıda, bu inancını şu şekilde ifade etmiştir: "Bendenizin mücadelesi ülkemizde örneği az görülen müessese ruhuyla çalışma fikrini, geleneğini yerleştirmek olmuştur. Eğer kendime bu fani dünyada bir misyon hedef almışsam, bu misyonun en belirgin özelliklerinden birisi de bu çalışmalarını müessese halinde yürütmektir... şahıslarla kaim değil, nesilden nesile devam eden müessese halinde sürdürmektir. Çünkü görüyoruz ki, bizim ülkemizde çok kıymetli insanlar yetişmiştir. Bu ilim adamları, bu sanatkârlar, bu araştırmacıların dünyadaki diğerlerinden farkı yoktur. Bazen çok daha ileridirler. Fakat aradaki fark, herşeyin kendileriyle başlaması ve yine kendileriyle bitmesidir. Bizim mücadelemiz bazı şeyleri başlatmak, fakat o şeylerin bizimle beraber bitmesi değil, daha sonraya kadar, nesiller boyu devam etmesidir"⁽³⁾.

E. İhsanoğlu'nun bilim tarihi çalışmaları, yayın listesinden de hemen anlaşılacağı gibi, Türk bilim tarihi ve özellikle Osmanlı bilimi üzerinde yoğunlaşmıştır. 1987 yılından beri Bilim Tarihi Bölümü, Türk Bilim Tarihi Kurumu ve IRCICA'nın ayrı ayrı veya ortaklaşa düzenledikleri sempozyumların konularına bakıldığında bu özel ilgi kendini gösterir. Nisan 1987'de düzenlenen I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu'nun teması, "Osmanlı İlimi ve Mesleki Cemiyetleri"dir. 1989'da düzenlenen milletlerarası sempozyum ise Osmanlı Devleti'nde

modern haberleşme ve ulaşım tekniklerini konu almıştır. İhsanoğlu'nun Bilim Tarihi Bölümü'nde yönettiği tezlerde ise Osmanlı bilimi veya bilim müesseseleri incelenmektedir. Bütün bunlardan maksat, Osmanlı dönemi ilmi faaliyetlerini doğru tesbit etmek, yerli ve yabancı bilim adamlarının Osmanlı bilimine dikkatlerini çekmek ve İslâm biliminde "Altın Çağ" kavramını tartışmaya açmaktır. İhsanoğlu'na göre, George Sarton tarafından, onbirinci asırdan itibaren "Altın Çağ"ın bittiği ve İslam biliminde hızlı bir gerilemenin vuku bulduğu şeklindeki görüş sorgulanmaya muhtaçtır. Zira, 13-16. yüzyıllarda yaşamış al-Tusi, al-Şirazi, Uluğ Bey, Kadızade Rumi, Ali Kuşçu, el-Kaşi, Mirim Çelebi, Takiyüddin el-Rasid, parlak ilmi faaliyetlere işaret ederler. Yine İhsanoğlu'na göre, Adıvar'ın yıllar boyu tek deneme olarak kalmış olan *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserindeki görüşlerinin yeniden ele alınması ve Osmanlı bilimine daha objektif yaklaşılması gerekmektedir.

E. İhsanoğlu, yazılarında, sempozyum, seminer, ve milletlerarası toplantılarda "Osmanlı Bilimi" teriminin kuvvetli bir savunucusu olmuştur. Bu terimin ortaya çıkışı ve kullanımının gelişmesi hakkında şunları söylemektedir: "Osmanlı dönemi, yani Osmanlı Devleti zamanında ve topraklarında yapılan ilmi faaliyetleri anlatan çalışmalarımız, dersler ve araştırmalar şeklinde başladı. Bu terimi de, bu çerçevede, yavaş yavaş kullanmaya başladık. Sonra değişik sempozyum, seminer ve milletlerarası toplantılarda bu terimi kullandık. Artık bu terim kullanılmakta ve literatüre geçmiş bulunmaktadır. Biraz daha sabredersek eminim ki bu terim çok daha yaygın hale gelecektir. "Osmanlı Bilimi" terimi, Osmanlı Devleti zamanında ve topraklarında yani zaman ve mekân boyutlarında yapılan ilmi faaliyetlerin adlandırılması için kullanılan bir terimdir. Bu terimin iki şıkkı vardır: klasik İslam biliminin devamı olarak Osmanlı bilimi ve Batı bilimi ile temasa geçen Osmanlı bilimi. . . "(4).

E. İhsanoğlu'nun Osmanlı bilimi üzerindeki çalışmalarının belirli konular etrafında geliştiği söylenebilir. İlk çalışmaları kimya tarihi ile ilgilidir. 1979 yılında TÜBİTAK projesi olarak başladığı ve 1830-1928 arasında basılmış olan Türkçe kimya kitaplarını konu alan araştırması, onun bu konudaki ilk çalışması olup, 1985 yılında yayınlanmıştır [2]. Türkiye'de basılan ilk kimya eseri olan İshak Efendi'nin *Mecmua-i Ulum-i Riyaziye* adlı eserinde yer alan kimyaya dair makale üzerinde yaptığı çalışmalar [12, 15, 18] onu daha sonra İshak Efendi'nin adı geçen bu meşhur eserini incelemeye sevketmiş [40] ve nihayet bu ilgi genişleyerek *Başhoca İshak Efendi: Türkiye'de Modern Bilimin Öncüsü* isimli biyografik çalışmaya götürmüştür [4, 31, 50, 68, 82]. Bu kitap, aynı zamanda, Mühnen-

dishane-i Berri-i Hümayun'daki eğitime ve modern bilimin ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı'ya girişine ışık tutmaktadır ki, bu sonuncu konu E. İhsanoğlu'nun yaklaşık on yıldır üzerinde çalıştığı ve uzmanlaştığı konudur [7, 9, 17, 20, 29, 41, 44, 58, 60, 64].

İhsanoğlu, Batı bilim ve teknolojisinin Osmanlı Devleti'ne girişi ve Osmanlı bilim anlayışı [49] üzerinde çalışma ihtiyacının sebeplerini ve konunun önemini şu şekilde açıklamaktadır: "Bugün Türkiye'nin 2000'li yıllarda, kanaatimce en önemli meselesi, gelişmiş dünya ile olan aradaki mesafeyi kapatma meselesidir. Gelişmiş dünya bugün sadece Batı veya Avrupa değildir. Asya, Latin Amerika vs. bu gelişmiş dünyanın içerisinde. Mesafeyi kapatma meselesinde de bilim ve teknoloji temel unsurlardan bir tanesidir. Şimdi Türkiye'nin modernleşmesi, Türkiye'nin geri kalmışlıktan kurtulma meselesi, bir yönüyle modern bilim ve teknolojiyi elde etme meselesidir. Gerçekte bu proses, Osmanlı zamanında başlayıp bugüne kadar devam eden bir prosestir. Bugünkü durumu Osmanlı temelinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü müesseseler ve tavırlar devam etmektedir. O bakımdan bu konunun incelenmesi fevkalade mühimdir."⁽⁵⁾

İhsanoğlu, modern bilimin ondokuzuncu yüzyılda Osmanlıya girişi yanında, kronolojik olarak daha geri giderek, Osmanlıların erken dönemlerden itibaren Avrupa bilimi ve teknolojisi ile temaslarını da incelemiştir [6, 42, 43, 45, 46, 75, 78]. Modern bilimin Osmanlı dünyasına girişi ve bu konudaki karşılıklı ilişkiler üzerindeki çalışmaları onu iki tesbite götürmüştür. Bunlardan birisi, Osmanlıların Batı teknolojisi ile erken zamanlardan itibaren ilgilendikleri, ancak ilk dönemlerde Batı bilimi ile ilgilenmedikleridir. Zira kendi bilimleri Batı biliminden ileri noktadadır. Zaman içinde teknoloji Avrupa'da geliştikçe Osmanlı'nın bu teknolojiye bağımlılığı artmış, çünkü kendisi teknoloji üretimine gitmemiştir. Batı'da bilim devrimi ve özellikle sanayi devriminden sonra Osmanlı, Avrupa bilim ve teknolojisini yakalamaktan mahrum kalmıştır -yakalamak için önemli çalışmaları ve gayretleri olmasına rağmen- fakat bir takım yanlış anlayışlar veya yanlış politikalar başarıyı engellemiştir. İhsanoğlu burada, ulemanın modern bilim ve teknolojiye karşı tavrının söz konusu olmadığını ve Osmanlı'nın gerileme sebebini tek bir kültürel faktöre bağlamanın yanlışlığına dikkat çekmektedir⁽⁶⁾.

İhsanoğlu'nun diğer bir grup yayını, Osmanlı bilim müesseseleri üzerindedir. Bu konuya özel ilgisi belki de yukarıda belirttiğimiz gibi, bilimin müesseseleşmesine attığı önemin bir neticesidir. Bu ilgi ve önem, onu Osmanlı ilmi ve mesleki cemiyetleri (1987) ve İslam medeniyetinde bilim kurumları (1990) ko-

nulu iki sempozyumun düzenlenmesinde öncülük etmesine vesile olmuştur. Bilim cemiyetleri hakkındaki çalışmaları [3, 8, 23, 24, 25, 26, 27, 32, 51, 55, 56, 57, 61, 70, 82, 83] yanında ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı yüksek öğretim kurumlarından Darülfünun üzerinde bir dizi makale yayınlamıştır [36, 48, 52, 53, 59, 63, 79]. Ayrıca Bulgaristan'daki Türk-İslam eğitim ve kültür müesseseleri konusunda bir kitabın editörlüğünü yaptığı gibi, Suriye'de son dönem Osmanlı sağlık müesseseleri üzerinde çalışmıştır [47, 71].

İhsanoğlu, bilim kurumlarıyla ilgili yayınlarında bu kurumlardaki eğitimi ele almakla birlikte, eğitim tarihi ile ilgili müstakil çalışmalar da yapmıştır [15, 33, 49]. Diğer taraftan, yurtdışında bilim tarihinin eğitimi konusunda düzenlenen sempozyumlarda, Türkiye'de bilim tarihi eğitimi ve özellikle İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi Bölümü'nün eğitim faaliyetlerini tanıtıcı bildiriler sunmuş, yayınlar yapmıştır [39, 65, 70a, 76, 94].

İhsanoğlu, din-bilim ilişkileri konusundaki yazılarında [11, 17, 20, 21], özellikle Osmanlı'nın modernleşme çağında ulemanın modern bilimlere karşısındaki tavrını incelemiş ve ulemanın yeni kurulan bilim ve eğitim müesseselerine ve yeni gelişmelere karşı tavrı almadığını ortaya koymuştur.

E. İhsanoğlu'nun ilgi duyduğu ve bilim tarihi ile yakından ilgisi olan bilim zihniyetinin yerleştirilmesi [28], bilim politikasının geliştirilmesi ve Türkiye'de ve İslam dünyasında bilim ve teknolojinin durumunu istatistiki verilerle belirlenmesi ile ilgili yazıları vardır. Bu konuda [72, 73, 74] ve ayrıca IRCICA'da yürüttüğü "İslam Konferansı Teşkilatı üye devletlerinin gelişmesinin kültürel boyutları" konulu proje, onun editörlüğünde neşredilmiştir [*Cultural Dimensions of Development in the OIC Member States*, (Zeynep Durukal ve Mohammed Aslam, hazırlayan), E. İhsanoğlu editör, İstanbul 1991, 114 s.].

Son olarak, İhsanoğlu'nun çeşitli konulardaki makalelerinden bahsedebiliriz. Ortaçağ İslam bilim ve teknolojisi ile ilgili makaleleri [13, 16, 22] olduğu gibi, Benu Musa bin Şakir'in İslam'da mekanik konusunda yazılmış önemli kitaplarından *Kitab al-hiyal* adlı eserinin editörlüğünü yapmıştır [5]. Bilim-çocuk dili konusunda da çalışmaları vardır [63, 85]. Tıp tarihçisi Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Türkiye'nin ilk bilim tarihi kürsüsünü kuran Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı için nekroloji yazıları yayınlamıştır [19, 54].

Yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığımız ve tam listesi bu yazımızın ekinde sunulan yayınlar hakkında yurt içi ve yurt dışında çeşitli tanıtma yazıları çıktığını burada kaydetmek gerekir. Burada bunların bazılarını zikretmek, çalışmalarını

nın bilhassa yurt dışındaki akislerini ortaya koyacaktır. Yurt dışında yayınlanan tanıtma yazılarının, yurt içindekilerden sayıca fazla olması, yabancı bilim adamlarının yeni araştırma ve yayınlara ve özellikle Osmanlı bilimine olan ilgilerini ortaya koyduğu gibi, Türkiye'de hemen her sahadaki yayınlara olan genel ilgisizliğe, kitap okuma ve kritik etme alışkanlığımızın henüz tam olarak yerleşmemiş olmasına bağlanabilir.

Türkiye Kütüphaneleri İslami Tıp Yazmaları Kataloğu hakkında International Institute of Islamic and Arabic Studies (Bloomington, Indiana)'den Munawar A. Anes tarafından yapılan tanıtımda, İhsanoğlu'nun editörlüğünü yaptığı kataloğun son yıllarda yayınlanan benzerleri arasında her halde en iyi olduğunu ve İslam tıp tarihi bibliyografik araştırmalarında kritik bir yaklaşımla tesbit çalışmalarının yapılacağı yeni bir devrin başladığını kaydetmektedir⁽⁷⁾. Lawrence I. Conrad ise, "1300 eserin 129 kütüphanedeki 5000 nüshayı içine alan bu çalışmanın boyutları fevkalade geniş. . . bu konu üzerinde çalışan araştırmacılar, bu kıymetli ve faydalı eseri hazırlayanlara çok şey borçludurlar" ifadelerini kullanmıştır⁽⁸⁾. Üniversite Kütüphanesi (Cambridge)'den Haskell D. Isaacs, kitabın editörünün referansları çok iyi kullandığına ve kitabın tıp tarihi üzerinde çalışacaklar için önemine dikkati çekmiştir⁽⁹⁾. İslami tıp yazmaları kataloğu için İran ve Libya'da yayınlanan dergilerde de tanıtma yazıları yayınlanmıştır⁽¹⁰⁾.

Açıklamalı Türk Kimya Bibliyografyası (Basmalar/1830-1928), hakkındaki değerlendirmelere gelince, İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Aykut Kazancıgil, bu eseri, 1930 yılları öncesinde Türkiye'de kimyanın durumu hakkında bilgi vermesinden dolayı hem kimyanın gelişmesi hem de genel olarak bilim gelişme süreci ile ilgilenenler için gerekli bir başvuru kaynağı olarak nitelendirmiştir⁽¹¹⁾.

Ege Üniversitesi eski rektörlerinden fizik profesörü Celâl Saraç, *Kimya ve Sanayi* adlı dergide yayınladığı makalede ise, İhsanoğlu'nun Türkiye'de kimya tarihi ile ilgili araştırmalar için değerli bir rehber kaynak kazandırdığını ifade etmiştir⁽¹²⁾. Orhan Koloğlu ise, bu araştırmayı "Araştırılmamış bir konuyu ve dönemi ele alan bu kitap, kuşkusuz çağdaş bilime geçme ve yenileşme sürecini araştıranlar için vazgeçilmez bir başvuru kitabı" olarak değerlendirmiştir⁽¹³⁾. N. Tahir Ergün tarafından yapılan tanıtımda, eser, kütüphaneci gözüyle incelenmiş ve Türkiye'de yayımlanmış eserler arasında ISBN (Milletlerarası Standart Kitap Numarası) numarasını ilk kullanmış eser olduğuna dikkat çekilmiştir⁽¹⁴⁾. Ferit Ragıp Tuncor ise "Türkiye'de böyle bir araştırma ve çalışmanın ilk defa E. İhsanoğlu tarafından yapıldığına işaret etmiştir⁽¹⁵⁾. Londra'da yayınlanan *Inqu-*

iry (Afkâr), adlı dergide yirmi kütüphanedeki koleksiyonlar ve Osmanlı arşiv belgeleri üzerindeki yoğun araştırmaları ile İhsanoğlu'nun genel olarak Türk-İslam bilim tarihi, özel olarak Türk kimya eğitimi üzerinde önemli bir başvuru eserini ortaya koymayı başardığı vurgulanmaktadır⁽¹⁶⁾. Cambridge Üniversitesi'nden Y. Z. Erzinçlioğlu tarafından "bütünüyle çok faydalı bir eser, kitapta kimya konusu en geniş anlamı ile ele alınmış... " şeklinde tanımlanmıştır⁽¹⁷⁾. Kalifornia Üniversitesi'nden (Berkeley) William C. Hickman ise kimya bibliyografyası için özetle şunları söylemektedir: "İşte eksiksiz bir bibliyografya. İhsanoğlu, bu zaman dilimi içeriinde basılmış olduğu bilinen kimya eserleri sayısını hemen-hemen % 20 oranında arttırmış bulunuyor. İhsanoğlu'nun detaylara önem veren dikkatli çalışması, bundan sonra yapılacak ve Özege'nin temel başvuru eserinin geniş muhtevasının ötesine geçmeyi hedefleyecek bibliyografyalar için model teşkil edecektir⁽¹⁸⁾. Kimya bibliyografyası konusunda bir tahlil yazısı yazan Emre Dölen "Çok titiz ve uzun çalışmanın sonucu olan bu bibliyografya bilim tarihi ve özellikle kimya tarihi konusunda çalışanlar için vazgeçilmez bir temel kaynak niteliğindedir ve göz önüne aldığı zaman dilimindeki kitapları çok az eksiği ile kapsadığı söylenebilir" demektedir.⁽¹⁹⁾

Editörlüğünü yaptığı ve makaleleriyle katkıda bulunduğu *Osmanlı İlimi ve Mesleki Cemiyetleri* adlı yayın Carl Max Kortepeter tarafından tanıtılmıştır. Kortepeter, bu kitabın E. İhsanoğlu ve onunla çalışanların Türkiye'de bilim ve teknoloji tarihi konusundaki büyük katkılarını açık olarak ortaya koyduğunu kaydetmektedir⁽²⁰⁾. Ohio State University öğretim üyelerinden Carter Vaughn Findley, bu kitabın, Osmanlı ilmi ve mesleki cemiyetlerinin tarihinin izini sürmek isteyen herkes, bilhassa Lübnan ve Mısır gibi merkezler ile yapılacak karşılaştırma çalışmaları için değerli bir katkı olduğunu ifade etmiştir⁽²¹⁾. Sefa Kaplan ise kitabın asil öneminin İslam ve modern bilim ilişkisinin kıyasıyla tartışıldığı günümüzde, konuyu tarihi zeminine oturtması ve Batı bilim kuruluşlarıyla Osmanlı bilim kuruluşları arasındaki temel farklılıkları gözönüne sermesi olduğuna işaret etmiştir⁽²²⁾.

Başhoca İshak Efendi adlı eseri, yayınlanmasından hemen sonra Mustafa İhsan Fazlıoğlu ve Mehmet Ali Kılıçbay tarafından tanıtılmıştır⁽²³⁾. Michigan Üniversitesi öğretim üyelerinden Fatma Müge Güçek, yayınladığı tanıtma yazısında, İhsanoğlu'nun bu kitabının birçok yönden öncü nitelik taşıdığını ve titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu; İshak Efendi'nin hayatının ve eserlerinin arşiv belgelerine dayalı olarak incelediğini, eserlerinin dayandığı Batılı kaynakların izlerinin tesbit edildiğini ve Osmanlı biliminin tarihini de başarı ile ele aldığını

kaydetmektedir⁽²⁴⁾. Ohio Devlet Üniversitesi öğretim üyelerinden Carter Vaughn Findley, İhsanoğlu'nun İshak Efendi'nin eserlerini dikkatlice incelemesi neticesinde, İshak Efendi'nin Ortadoğu'da modern bilimin tarihi içindeki yeri hakkında dakik ve yeni bir değerlendirme temin edildiğini kaydetmekte ve İhsanoğlu'nun bu çalışmasının, İslam dünyasında modern bilim ve teknoloji üzerindeki çalışmalar için temel ve kalıcı bir katkı olacağını ifade etmektedir⁽²⁵⁾.

Editörlüğünü yaptığı *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World* adlı kitap ise *Historical Studies in the Physical Sciences* adlı dergide Montréal Üniversitesi'nden Lewis Pyenson ve François Charette tarafından tanıtılmıştır. Leiden Üniversitesi öğretim üyelerinden Alexander H. de Groot'un "Institute for the History of European Expansion"ın bülteninde yayınlanan tanıtma yazısında, bu kitabın A. Adıvar'dan bu yana, Türkiye ve Orta-Doğu bilim ve teknoloji tarihi konusunda yapılmış yeni araştırmaları, Batı dillerinde yazılmış olarak ilk defa sunduğunu kaydetmekte ve içindeki makalelerin yüksek seviyede ve yeni bilgiler, zengin bir bibliyografya ihtiva ettiğini ve bilgi bakımından böyle zengin bir kitabın konusunda başvuru kaynağı özelliği taşıdığını ifade etmektedir⁽²⁶⁾. Bir diğer tanıtma, Feza Günergün tarafından *Tarih ve Toplum*'da yapılmıştır⁽²⁷⁾. Tokai Üniversitesi öğretim üyesi ve Needham Research Institute araştırmacılarından Togo Tsukahara, yayınladığı tanıtma yazısında, İhsanoğlu'nun Türkiye'deki bilim tarihi araştırmalarını enerjik bir şekilde geliştirdiğini, kendisinin sadece Türkiye'deki değil, bugünkü İslam dünyasındaki bilim tarihi araştırmalarının öncü şahsiyeti olduğunu kaydettikten sonra, kitabın, "modern bilim ve İslam dünyası" gibi geniş bir konuyu kapsamlı bir şekilde ele alan makaleler derlemesi ve temel kaynak niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Japonya'nın Avrupa bilimi ile ilişkisini inceleyen araştırmalarda, bundan sonra, Osmanlı Türkiye'sinin de referans noktası olarak alınabilecek potansiyele sahip olduğunu vurgulamış ve bu konuda Türkiye ile Japonya arasında önemli ölçüde karşılıklı rezonans yaratılabileceğine işaret etmiştir⁽²⁸⁾. Son olarak da George Washington Üniversitesi'nden Roderick H. Davison, kitapla ilgili detaylı tanıtmasında, kitabı oluşturan 24 değişik makaleyi, İslam dünyasının ve özellikle Osmanlı Türkiye'sinin modernleşme perspektifi açısından ele almıştır. Yazıda eserin konu ile ilgili çok geniş bir yelpaze kapsadığını ve toplu olarak İslam özellikle Osmanlı dünyası bilim teknoloji, kültür ve modernleşme tarihi ile ilgilenenlere bir kaynak eser teşkil ettiğini ifade etmiştir⁽²⁹⁾.

E. İhsanoğlu, *Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni* (İstanbul) ve *Türk Tıp Tarihi Yıllığı = Acta Turcica Historiae Medicinae* (İstanbul) isimli bilim tarihi konusunda yayınlanan dergiler yanında *Arts and the Islamic World*

(Londra); *Journal of Islamic Studies* (Oxford, İngiltere); *American Journal of Islamic Studies* (ABD), *Al-Usur* (Londra, Riyad) adlı ilmi dergilerin de yayın kurulunda bulunmaktadır. Diğer taraftan, Türk Bilim Tarihi Kurumu (Türkiye); Türk Tıp Tarihi Kurumu (Türkiye); Türk Kimya Derneği (Türkiye); İslam Araştırmaları Vakfı (Türkiye); Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (Türkiye); Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi (Türkiye); Global Forum (ABD); Association of Muslim Social Scientists (AMSS; ABD); Middle East Studies Association of North America (MESA, ABD); Advisory Board of Center for Middle Eastern Studies, Harvard University (ABD); International Institute of Islamic Science and Technology (ABD); İslam Medeniyeti Araştırmaları Kraliyet Akademisi (Ürdün); Suriye ve Ürdün Arap Dilleri Akademisi; Tunus Milli Araştırma Konseyi; Société Internationale de la Philosophie et des Sciences Arabes et Islamiques (Fransa); Académie Internationale d'Histoire des Sciences (Fransa); Mısır Tarih Kurumu; Société Internationale d'Histoire de la Médecine (Fransa); Milletlerarası Al-Furkan İslam Mirası Vakfı Danışma Kurulu ve Uzmanlar Heyeti (İngiltere)'nin üyesidir.

E. İhsanoğlu 1990 yılında Mısır Arap Cumhuriyeti tarafından İslam bilim ve sanatına yaptığı hizmetlerden dolayı Birinci Derece İmtiyaz Nişanı'na layık görülmüştür. 1994 yılında Mimar Sinan Üniversitesi tarafından "İslam ülkeleri arasındaki tarih, sanat ve kültür ilişkilerinin, geçmişe dayanan köklerinden, çeşitli tezahürlerinden başlayarak günümüze kadar uzanan geniş bir yelpazede ele alınıp incelenmelerine; bunların aralarındaki bağların ortaya konulup yepyeni sentezlere varılmasına hem idari hem de bilimsel çabalarıyla ön planda yardımcı olmasından dolayı" fahri doktorluk" (Dr.h.c.) ünvanı tevcih edilmiştir. Aynı yıl Türk Petrol Vakfı tarafından Türk ve İslam kültür, tarih, sanat ve bilimne yaptığı katkı ve hizmetlerden dolayı adı geçen vakfın Şeref Beratı takdim edilmiştir.

E. İhsanoğlu, halen İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin (IRCICA) Genel Direktörlüğü, Milletlerarası İslam Kültür Mirasını Koruma Komisyonu'nun Sekreterliği, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü ve Türk Bilim Tarihi Kurumu (TBTK) Başkanlığı görevlerini sürdürmektedir.

E.İhsanoğlu'nun yukarıda özetlediğimiz, bilim tarihi konusundaki çok yönlü çalışmalarının önemini tam olarak değerlendirebilmek için, bu çalışmalarının onun bilim, kültür ve edebiyat sahalarındaki çeşitli faaliyetlerinin ve neşriyatının bütünü içinde ele almak gerektiğine inanıyorum. Zira kendisinin, mültidisipliner

bilim adamı profilini tam manasıyla anlayabilmek ancak bu şekilde mümkün olabilir.

DİPNOTLAR

- (1) Feza Günergun, History of Science in Turkey: An Overview of Institutions and their Activities, *Studies in History of Medicine and Science*, c. 12, Nr. 1-2, New Series 1993, s. 103-108. Bilim Tarihi Bölümü'nün kuruluşu ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. F. Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümünün Kuruluşu ve 1984-94 Yılları Arasındaki Faaliyeti, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* (Yay. Haz. F. Günergun) İstanbul 1995, s.1-17.
- (2) Türk Bilim Tarihi Kurumunun faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. *Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (TBTK Newsletter)*, Sayı 1-9, İstanbul Nisan 1991- Nisan 1995.
- (3) 25 Haziran 1994 günü, Türk Petrol Vakfı tarafından Türk ve İslam kültür, tarih, sanat ve bilmine yaptığı katkı ve hizmetlerden dolayı adı geçen vakfın Şeref Berati'nin takdimi vesilesiyle İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda düzenlenen törende yaptığı konuşmadan
- (4) Bilim Tarihi Çalışmalarının Ana Meseleleri, *Dergâh*, 5 (50), Nisan 1994, s. 12-14 (İ. Fazlıoğlu'nun E. İhsanoğlu ile yaptığı söyleşiden).
- (5) ibid.
- (6) ibid.
- (7) Munawar A. Anees, *The Muslim World Book Review*, c. 6, Sayı 1, Sonbahar 1985, s. 49-50.
- (8) Lawrence I. Conrad, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* (University of London), Vol. 51, Part 1, 1988, s. 134.
- (9) Haskell D. Isaacs, *British Society for Middle Eastern Studies Bulletin (BRISMES)*, Mayıs 1989.
- (10) Ahmed Tahiri İrakî, "Der Bare-i Fihrist-i Kitabhay-i Tıbbî İslamî", *Nashr-i Danish*, c. 5, Sayı 5, Ağustos-Eylül 1985 (Tahran, İran); *Tabih at-tıfl al-arabî*, c. 1, Sayı 1, 1986 (Trablus, Libya).
- (11) Aykut Kazancıgil, "Bilim Tarihimiz ve Kimya", *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1985
- (12) Celal Saraç, "Kimya Tarihi İle İlgili İki Önemli Eser", *Kimya ve Sanayi*, c.29, Mart-Aralık 1985, Sayı 141-144, s. 111-115.
- (13) Orhan Koloğlu, "Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası", *Tarih ve Toplum*, Sayı 29, Mayıs 1986, s. 320.
- (14) N. Tahir Ergün, "İlgi Çekici Bir Bibliyografya", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (TKDB)*, c. 35, Sayı 2, 1986, s. 43-44.
- (15) Ferit Ragıp Tuncor, "Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası", *Defne*, Sayı 49, Ağustos 1985, s. 31.
- (16) "Ottoman Chemistry", *Inquiry (Afkâr)*, c. 4, Sayı 5, Mayıs 1987, s. 70

- (17) Y. Z. Erzinçlioğlu, *British Society for Middle Eastern Studies Bulletin (BRISMES)*, c. 14, Sayı 2, s. 247, 1988.
- (18) William C. Hickman, *International Association of Orientalist Librarians Bulletin* Nr.28-29, 1986, s.58-59.
- (19) *Müteferrika*, Yaz 1995, Sayı 6, s. 137-141.
- (20) Carl Max Kortepeter, *Ottoman Turks: Nomad Kingdom to World Empire*, Analecta Isisiana II, The Isis Press, İstanbul 1991, s. 291-304.
- (21) Carter Vaughn Findley, *International Journal of Middle East Studies*, c. 24, Sayı 1, Şubat 1992, s. 140-141.
- (22) Sefa Kaplan, "Osmanlı İlimi ve Mesleki Cemiyetleri", *Nokta*, 24 Ocak 1988, s. 92-93.
- (23) Mustafa İ. Fazlıoğlu, "Batının Bilimi - Osmanlının Zihniyeti", *Dergâh*, c. 1, Sayı 3, Mayıs 1990, s. 22; Mehmet Ali Kılıçbay, "Bir 19. Yüzyıl Osmanlı Hocasının Biyografisi: Başhoça İshak Efendi - Osmanlı Bilimden Ne Aldı?" *Cumhuriyet Kitap*, 1 Mart 1990, s. 21.
- (24) Fatma Müge Güçek, *Asian and African Studies*, c. 25, Sayı 3, Kasım 1991, s. 297-98.
- (25) Carter Vaughn Findley, *International Journal of Middle East Studies*, c. 24, Sayı 1, Şubat 1992, s. 140-141.
- (26) Alexander H.de Groot, *Itinerario*, c.27 (1993), Nr.1, s.122-124
- (27) Feza Günergun, "Bilim ve Teknoloji Transferi", *Tarih ve Toplum*, Sayı 109, Ocak 1993, s.56-57.
- (28) *Kagakushi (The Journal of the Japanese Society for the History of Chemistry)*, Vol. 22, Nr. 2 (Nr. 71), 1995, s. 156-157.
- (29) *The Turkish Studies Association Bulletin*, Vol. 19, Nr. 1, Spring 1995, s. 127-130.

Prof. Dr.Dr.h.c. EKMELEDDİN İHSANOĞLU'NUN
BİLİM TARİHİ İLE İLGİLİ ESERLERİ

Kitaplar

1. *Fihris Makhtutat al-Tıb al-Islami fi Maktabat Turkiyya= Türkiye Kütüphaneleri İslami Tıp Yazmaları (Arapça, Türkçe ve Farsça) Kataloğu*, (Ramazan Şeşen, Cevat İzgi ve Cemil Akpınar, hazırlayan), Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, Research Centre for Islamic History Art, and Culture, 1984, [24], 525 s.
2. *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası : (Basmalar 1830-1928) ve Modern Kimya Biliminin Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar Olan Durumu ve Gelişmesi*, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1985, ix, 148 s.
3. *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri: 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1987, viii, 264 s.
4. *Başhoca İshak Efendi: Türkiye'de Modern Bilimin Öncüsü= Chef Instructor Ishak Efendi: Pioneer of Modern Science in Turkey*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1989, 146 s, İngilizce sunuş ve özet ile (s. 93-106).
5. *The Book "Kitab al-Hiyal" of Banu Musa Bin Shakir*, (Atilla Bir, hazırlayan); editör ve önsöz Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, Research Centre for Islamic History Art, and Culture, 1990, [8], 228, 16 s.
6. *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar, Yeni Görüşler*, Ekmeleddin İhsanoğlu, yay. haz., İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, 147 s.
7. *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World: Proceedings of the International Symposium on "Modern Science and the Muslim World"*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 1992, iii, 437 s.
8. *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n- Nüvvab*, (Haşim Ertürk ve Rasim Eminoğlu, hazırlayan), Ekme-

leddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Vakfı, 1993, iv, 109 s.

9. *Çağın Yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devletinde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar, editör, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1994, xvi, 568 s.
10. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, c. I, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1994, xxviii, 868 s.

Makaleler ve Tebliğler

11. "Kuran ve Modern İlim", Maurice Bucaille, (Emin Bilgiç ve Ekmeleddin İhsanoğlu, çeviren), *Milli Kültür*, 2 (2), (Temmuz 1980): 21-28.
12. "The First Treatise on Modern Chemistry Printed in Turkey", *Proceedings, International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology* (1.: 14-18 Eylül 1981: İstanbul), c. 3, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1981, 123-131.
13. "Abu al-Qasım al-Zahrawi", *Abhath al-Nadwat al-Tıbbiyya al-'Alamiyya al Tıfl fi al-Tıb al-'Arabi*, Abd al-Karim Abu Shuwayib, editör, Libya, Djami'at al-Fatih Kulliya al-Tıb, Qısm al-Atfal, 1982'nin içinde, (Arapça), 461-466.
14. "Türkiye'de Basılan İlk Kimya Eseri: İlim Tarihi Açısından Bir Değerlendirme", *TÜBİTAK VII. Bilim Kongresi Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Tebliğleri* (6-8 Ekim 1980: Ankara), Ankara, TÜBİTAK, 1983, 113-123.
15. "Türkiye'de Kimya Eğitiminin İlk Yüzyılı, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un Rolü, Modern Bilimden Osmanlı Devleti Ne Bekledi? Model Araştırma Denemesi", *Teknik Eğitim: Dünü, Bugünü ve Geleceği: Teknik Eğitim Ulusal Kongresi Bildirileri* (24-26 Ekim 1983: İstanbul), İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi 1983, 225-235.
16. "İbni Sina ve el-Kimya Hakkındaki Görüşleri İle İlgili Yeni Bir Değerlendirme", *Uluslararası İbni Sina Sempozyumu Bildirileri* (17-20 Ağustos 1983: Ankara), Ankara, Milli Kütüphane Yayınları, 1984, 105-116.

17. "Osmanlı Devletine 19. yy.'da Bilimin Giriş ve Bilim-Din İlişkisi Hakkında Bir Değerlendirme Denemesi", *Toplum ve Bilim*, nr. 29/30, (Bahar-Yaz 1985): 79-102.
18. "Türkiye'de Basılmış İlk Kimya Eseri", *İnsan ve Kainat*, nr. 9, (Mayıs 19-86): 46-50.
19. "A Tribute to the Late Professor Süheyl Ünver Md", *The Islamic World Medical Journal*, 2 (3), (July / August 1986): 43-45.
20. "Some Critical Notes on the Introduction of Modern Sciences to the Ottoman State and the Relation Between Science and Religion up to the End of 19th Century", *Comité International d'Etudes Pré-Ottomanes et Ottomanes: VIth Symposium*, Cambridge, 1st-4th July 1984, J.L. Bacqué-Grammont ve E. van Donzel, editör, İstanbul; Paris; Leiden, The Divit Press, 1987'nin içinde, 235-251.
21. "Osmanlılarda İlim-Din Çatışması Var mıydı?" *İnsan ve Kainat* (Nisan 1987): 55-60.
22. "Türkçe Tıbb-ı Nebevî Yazmaları", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2, (1988): 34-39.
23. "Modernleşme Süreci içinde Osmanlı Devletinde İlmî ve Mesleki Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1987'nin içinde, 1-32.
24. "19. Asrın Başlarında-Tanzimat Öncesi-Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulema Grubunun Buradaki Yeri", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1987'nin içinde, 43-74.
25. "Cemiyet-i İlmiye-i Osmanîye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1987'nin içinde, 197-220.
26. "Cemiyet-i İlmiye ve Mecmua-ı Ulûm", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İstanbul Üniversitesi

- Edebiyat Fakültesi; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1987'nin içinde, 221-245.
27. "19. Yüzyıl Başında Kültür Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi", *Bellekten*, 51 (200), (Ağustos 1987): 801-828.
  28. "Gençlikte İlmi Zihniyetin Uyandırılması", *Yeni Bir Yüzyıla Girerken-Meselelerimiz, Milliyetçiler IV. İlmi Büyük Kurultayı*, İstanbul, Aydınlar Ocağı, 1987, 25-32.
  29. "Dukhul al-'Ulum al-Haditha ila al-'Alam al-Islami= Introduction of Modern Sciences to the Muslim World", *Muhadarat al-Mawsim al-Thaqafi* (4.: 1987-1988: Abu Dhabi), Abu Dhabi: Mu'assasat al-Thafafa wa al-Funun al-Madjudu` al-Thaqafi, 1988, (Arapça), 241-279.
  30. "Alimiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, 464-465.
  31. "Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Başhocası İshak Efendi: Hayatı ve Çalışmaları Hakkında Arşiv Belgelerine Dayalı Bir Değerlendirme Denemesi", *Bellekten*, 53 (207-208), (Ağustos-Aralık 1989): 735-765, [9].
  32. "Osmanlı Dönemi İlmi ve Mesleki Cemiyetleri: Bilim Tarihi Açısından bir Değerlendirme"(Feza Günergun ile birlikte), *Seminer (Felsefe)*, sayı 6: II. Türkiye Felsefe, Mantık ve Bilim Tarihi Sempozyumu, (11-13 Kasım 1987: İzmir), İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1989, 133-139.
  33. "Türkiye'de Organik Kimya Eğitiminde İlk Dönem (1834-1900)", *Üniversitelerimizde Organik Kimya Eğitimi Toplantısı Tebliğleri* (Prof. Dr. Celâl Tüzün'e Lisans Üstü Öğrencileri tarafından ithaf edilmiştir), (29 Haziran 1990: Ankara), Ankara, Norm Dizgi ve Yayıncılık, 65-71.
  34. "Celâl Hocamızın Portresi", *Üniversitelerimizde Organik Kimya Eğitimi Toplantısı Tebliğleri* (Prof. Dr. Celâl Tüzün'e Lisans Üstü Öğrencileri tarafından ithaf edilmiştir), (29 Haziran 1990: Ankara), Ankara, Norm Dizgi ve Yayıncılık, 1990'ın içinde, 10-12.
  35. "Aynı Münasebetle İki Nutuk: Sultan II. Mahmud'un Mekteb-i Tıbbiye'yi Ziyaretinde İrad Ettiği Nutkun Hangisi Doğrudur" (Mustafa Kaçar ile birlikte), *Tarih ve Toplum*, nr. 83, (Kasım 1990): 44-48.

36. "Dârulfünûn Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs", *Belleten*, 54 (210), (Ağustos 1990): 699-738, [7].
37. "Gelişmekte Olan Ülkelere Bilim Transferi", *Cumhuriyet Bilim-Teknik*, nr. 199, (5 Ocak 1991): 15.
38. "Kuzeydekiler Güneydekiler", *İnsan ve Kainat*, nr. 67, (Mart 1991): 11-13.
39. "Methods of Teaching Undergraduate Students of Humanities with reference to Ongoing Teaching of History of Science and the New Programme to be Started (1992-93) at the Istanbul University Faculty of Letters" (Feza Günergün ile birlikte), *Manuskripte zur Chemiegeschichte & TeaComNews*, Symposium on Teaching the History of Science and Technology (25-31 Ağustos 1991: Prague), A. Duncan, J. Folta ve H. Remane, editör, Heft 4 (1993): 74-91.
40. "Mecmua-i Ulum-i Riyaziye" (Feza Günergün ile birlikte), *1. Türkiye Felsefe Mantık-Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (19-21 Kasım 1986: Ankara), Kenan Gürsoy ve A. Açıkgeç, editör, İstanbul, 1991'in içinde, 46-50.
41. "Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi: Tanzimat'ın İlanına Kadar", *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, İsmail Çoşkun, editör, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1991'in içinde, 85-124. Aynı makale *Temel Bilimlerin Önemi ve Uygulamalı Bilimlerin Gelişmesindeki Rolü*, İsmet Ertaş, editör, İzmir: Ege Üniversitesi Fen Fakültesi, 1991'in içinde, 55-83'de yayınlanmıştır.
42. "Some Remarks on Ottoman Science and Its Relation with European Science and Technology up to the End of Eighteenth Century", *Journal of the Japan-Netherlands Institute*, Proceedings of the International Congress Transfer of Science and Technology (1.: 5-7 Haziran 1991, Amsterdam), 3, (1991): 45-73.
43. "Ottoman Science in the Classical Period and Early Contacts with European Science and Technology", *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World: Proceedings of the International Symposium on "Modern Science and the Muslim World"*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, Research Centre for Islamic History Art and Culture, 1992'nin içinde, 1-48.

44. "Introduction of Western Science to the Ottoman World: A Case Study of Modern Astronomy (1660-1860)", *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World: Proceedings of the International Symposium on "Modern Science and the Muslim World"*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 1992'nin içinde, 67-120. Bu makalenin Türkçe tercümesi "Batı Bilimi ve Osmanlı Dünyası: Bir İnceleme Örneği Olarak Modern Astronomi'nin Osmanlı'ya Girişi (1660-1860)" başlığı altında, *Belleten* 51 (217), (Aralık 1992): 727-774'de yayınlanmıştır.
45. "Osmanlıların Batı'da Gelişen Bazı Teknolojik Yeniliklerden Etkilenmeleri", *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar ve Yeni Görüşler*, Ekmeleddin İhsanoğlu, editör, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1992'nin içinde, 121-139.
46. "Ottomans and European Science", *Science and Empires*, Patrick Petitjean... [ve öte.], editör, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1992'nin içinde, 37-48. Bu makalenin Türkçe tercümesi "Osmanlılar ve Avrupa Bilimi" başlığı altında (Osman Bahadır, çeviren), *Bilim Tarihi*, nr. 5, (Mart 1992): 3-11'de yayınlanmıştır.
47. "Suriye'de Son Dönem Osmanlı Sağlık Müesseseleri ile İlgili Bazı Notlar", *Türk Tıp Tarihi Kurumu Kongresi* (1.: 17-19 Şubat 1988: İstanbul), Ankara., Türk Tarih Kurumu, 1992, 35-61.
48. "Tanzimat Döneminde İstanbul'da Dârülfünûn Kurma Teşebbüsleri", *150.Yılında Tanzimat*, Hakkı Dursun Yıldız, editör, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992'nin içinde, 397-439.
49. "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı", *150. Yılında Tanzimat*, Hakkı Dursun Yıldız, editör, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992'nin içinde, 335-395.
50. "Başhoca İshak Efendi: Pioneer of Modern Science in Turkey", *Decision Making and Change in the Ottoman Empire*, Caesar E. Farah, editör, Kirksville, The Thomas Jefferson University Press, 1993'ün içinde, 157-168.
51. "Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, 333-334.

52. "Darülfünûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, 521-525.
53. "Dârülfünûn Tarihçesine Giriş (II) Üçüncü Teşebbüs: Dârülfünûn-ı Sultani", *Belleten*, 57 (218), (Nisan 1993): 201-239.
54. "Aydın Sayılı Üzerine", *İnsan ve Kâinat*, nr. 101, (Ocak 1994): 58-59.
55. "Beşiktaş Cemiyeti İlmiyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul, Kültür Bakanlığı; Tarih Vakfı, 1994, 165-166.
56. "Cemiyet-i İlmiye", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul, Kültür Bakanlığı; Tarih Vakfı, 1994, 403-404.
57. "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul, Kültür Bakanlığı; Tarih Vakfı, 1994, 404-405.
58. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Teknoloji Çağını Yakalama Gayretleri", *Çağını Yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devletinde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar, editör, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1994'ün içinde, vii-xvi.
59. "Dârülfünûn: Mefhum ve Müessese Olarak Sultan II. Abdülhamid Dönemine Kadar Gelişmesi", *Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri: 27-29 Mayıs 1992: Bildiriler*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 1994, 173-190.
60. "Osmanlı Havacılığına Genel Bir Bakış", *Çağını Yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devletinde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, (Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar, editör), İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1994'ün içinde, 497-596.
61. "The Group of Scholars Known as Members of Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi (Beşiktaş Learned Society), *Cépo-Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi: VII. Sempozyumu Bildirileri (7-11 Eylül 1986: Peç)*, J.L. Bacqué-Grammont, İ. Ortaylı ve E. van Donzel, editör, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, 1994'ün içinde, 87-96.
62. "Osmanlı Döneminde Astronomi Literatürü Tarihi", *Fatih'ten Günümüze Astronomi: Prof. Dr. Nüzhet Gündoğan Sempozyumu 7 Ekim 1993*,

- İstanbul, İstanbul Üniversitesi Gözlemevi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1994'ün içinde, 17-25.
63. "Tıp Eğitiminin Türkçeleşmesi Meselesinde Bazı Tesbitler, (Feza Günergun ile birlikte), *Türk Tıp Tarihi Yıllığı= Acta Turcica Historiae Medicinae 1: I. Uluslararası Tıp Tarihi ve Deontoloji Kongresine Sunulan Tıp Tarihi İle İlgili Bildiriler*, Arslan Terzioğlu, editör, İstanbul, 1994'ün içinde, 127-134.
64. "Al-Uthmaniyyun wa Bidayat-i ittisalihim bi'l-Ulum wa al-Taknolodjya al - Awrubıyya", *Tarikh al - Arab wa al-Alam= History of the Arabs and the World*, 18 (150), (Temmuz-Ağustos 1994): 3-22, (Arapça).
65. "B.A. Program in History of Science in Turkey: Review of the First Year", *Manuskripte zur Chemiegeschichte & TeacomNews*, Heft 5 (1994): 62-69.
66. "Musahamat Ba'd al-Ulama al-Andalusıyyın fi al-Haraka al-İlmiyya lada al-Uthmaniyyın: Mulakhkhas", *Abhath al-Nadwa al-Alamiyya li-Tarikh al-Ulum Ind al-Arab= Proceedings of the Fifth International Symposium for the History of Arabic Science* (5.: 30 Mart - 4 Nisan 1992: Granada), c. 1, Mustafa Mawaldi, editör, Halab, Djami`a Halab Mahad al-Turath al-İlmi al-Arabi, 1995'in içinde, 15-18.
67. "Dârülfünûn", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2, Ankara, Kültür Bakanlığı; İstanbul, Tarih Vakfı, 1994: 559-562.
68. "İshak Efendi (Başhoca)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, Ankara, Kültür Bakanlığı; İstanbul, Tarih Vakfı, 1994: 195-197.
69. "Fatih Külliyesi Medreseleri Ne Değildi! Tarih Yazıcılığı Bakımından Tenkit ve Değerlendirme Denemesi" *İstanbul Armağanı 1, Fetih ve Fatih*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları Nr. 17, İstanbul 1995'in içinde, 105-136.
70. "Cemiyet-i İlmiye-i Osmanıye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri" *X. Türk Tarih Kongresi (1986)*, c. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1994'ün içinde, 2168-2189, levha 463-465.
- 70a. "Osmanlı Bilim Tarihi Konusundaki Araştırmalar Hakkında Bazı Notlar", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Bilim Tarihi Bölümünün Kuruluşu-*

nun 10. Yıldönümü Münasebetiyle Ekmeleddin İhsanoğlu'na Armağan, yay: haz. Feza Günergün, İ. Ü. Yayınları, İstanbul 1995, s. 47-68.

- 70b. "Endülüs Menşe'li Bazı Bilim Adamlarının Osmanlı Bilimine Katkıları", *Bellekten*, 58 (223), (Aralık 1994): 565-605, [9].

Yayınlanmamış Bildiri ve Çalışmalar

71. "Ottoman Medical School in Damascus 1903-1918", Bildiri, Modern Arap Tıbbı Tarihi Sempozyumu= Symposium on the History of Modern Arabic Medicine (12-13 Aralık 1985: Dublin)'de sunuldu, 20 s.
72. "Scientific Research and Development in the Muslim World Today and the Future Prospects", Bildiri, International Conference on the Promotion of Islamic Da'wah with a Futurist Perspective (11-15 Ekim 1987: Makka al-Mukarramah)'de sunuldu, 28 s.
73. "Al-Bahth al-İlmi fi al-`Alam al-Islami wa Darurat al-Tansiq wa al-Ta'awun"(İslam Dünyasında İlmi Araştırma ve İşbirliği Planlamanın Zarureti), Bildiri, Al-Albait Genel Konferansı= Al-Albait Foundation General Conference (7.: 19-23 Haziran 1989; Amman)'da sunuldu, (Arapça) 9 s.
74. "Al-Bahth al-İlmi wa Mashakilihi fi al-`Alam al-Islami" (İslam Dünyasında İlmi Araştırmalar ve Problemleri), Bildiri, Libya Meeting (20-23 June 1989)'da sunuldu, (Arapça) 8 s.
75. "Development of the Ottoman Approach Towards Science", Bildiri, International Congress of History of Science (18.: 1-9 Ağustos 1989: Hamburg)'da sunuldu, 16 s.
76. "History of Science Education and Researches in Turkey", Bildiri, International Congress of History of Science (18.: 1-9 Ağustos 1989: Hamburg)'da sunuldu, 16 s.
77. "Some Notes on Studies in the Field of History of Ottoman Science", Bildiri, Arap Bilim Tarihi ve Felsefesi Kolokiyumu= Colloquium on Arabic History of Science and Philosophy (22-25 Kasım 1989: Paris)'de sunuldu, 12 s.

99. Cemil Aydın, *Mecmua-i Fünun ve Mecmua-i Ulum Dergilerinin Medeniyet ve Bilim Anlayışı* (Yüksek Lisans, 1995).
100. Mustafa Kaçar, *Mühendishaneler ve Batı Biliminin Osmanlıya Girişi* (Doktora, halen devam etmekte).
101. Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde Riyazî ve Tabîî Bilimlerin Eğitimi*, (Cevat İzgi doktora tezini 1995 yılı başında tamamlamış ancak tezi savunamadan 5.3.1995 tarihinde vefat etmiştir.)
102. İhsan Fazlıoğlu, *1300-1481 Osmanlı Matematikçilerinin Oluşum Dönemi ve Ali Kuşçu'nun Matematik Metinleri* (Doktora, halen devam etmekte).
103. Ali Dölek, *Osmanlıya Modern Biyolojinin ve Teorilerinin Girişi (1859-1908)* (Yüksek Lisans, halen devam etmekte).
104. Nurhan Kafadenk, *Hekim Bereket'in Tuhfe-i Mübarizi Adlı Tıp Eseri ve Akkrabadın Kısmının İncelenmesi* (Yüksek Lisans, halen devam etmekte).

Röportajlar

105. "Bilim Dünyasında Yeni Bir Kurum", *Hürriyet Gösteri-Sanat Edebiyat Dergisi*, no. 140 (Temmuz 1992): 70-72.
106. "Osmanlı'nın Modern İlimlere Karşı Çıktığı Doğru Değil", *Tercüman Gazetesi*, (8.3.1987) : 11.
107. "Bilim Tarihi İhmal Ediliyor", *İletim*, (1 Mayıs 1990): 14.
108. "Bilim Tarihi'nde Çok Geri Kaldık", *Türkiye Gazetesi*, (19 Ağustos 1990): 10.
109. "Bilime Gerçek Hizmeti Müslümanlar Yaptı", *Türkiye Gazetesi*, (26 Mayıs 1991): 7.
110. "Abdülhamid ve Eğitim Politikası Üzerine Bir Söyleşi", *İlim ve Sanat*, 32, (Mayıs 1992): 78-81.
111. "Batı Bilimini Doğru Teşhis ve Tesbit Edemiyoruz", *Tercüman Gazetesi*, (16 Mayıs 1992): 5.
112. "Bilim Tarihi ile Uğraşan Herkesten Destek Bekliyoruz", *Türkiye Gazetesi*, (7 Mayıs 1992): 8.

113. "İlmi Zihniyet, Çağdaş Türk Zihniyeti İçerisinde Belirgin Bir Özellik Olarak Yerleşmemiş", *Genç Akademi*, nr. 3, (Nisan 1992): 29-31.
114. "Bilim Tarihi Çalışmalarının Ana Meseleleri", *Dergâh*, 5 (50), (Nisan 1994): 12-14.

Yayın Kurulunda Bulunduğu Bilim Tarihi İle İlgili Dergiler

115. *Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni= Newsletter Turkish Society for History of Science.*- İstanbul, Türk Bilim Tarihi Kurumu, 1991-
116. *Türk Tıp Tarihi Yıllığı= Acta Turcica Historiae Medicinae.*- İstanbul, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 1994-

